

КИЇВСЬКА СТАРОВИНА

листопад-грудень

2003

№ 6
(354)

Головний редактор
П. П. Толочко

Журнал
Київського
славістичного
університету

**Науковий
історико-філологічний журнал**
Виходить 1 раз на 2 місяці

Заснований 1882 р.

Був друкованим органом
Київської Старої Громади

Редакційна колегія:

Ю. М. Алексєєв
Ю. С. Асєєв
О. І. Білодід
Т. І. Гундорова
І. М. Дзюба
В. Б. Євтух
Я. Д. Ісаєвич
М. Ф. Котляр
І. Ф. Курас
О. С. Оняценко
О. В. Павлюк
М. Т. Пархоменко
О. В. Прискока (заступник головного редактора)
М. І. Семченко
Г. М. Сиваченко
В. А. Смолій
О. Г. Сокирко

Постановою президії Вищої втестадійної комісії України від 8 вересня 1999 р. № 01-05/9 журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук за спеціальностями „історичні науки” та „філологічні науки”.

“Бюлетень ВАК України. 1999. — № 5.)

ДІЯЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОЇ СЕКЦІЇ ПРИ УКРАЇНСЬКІЙ ДИПЛОМАТИЧНІЙ МІСІЇ У ВАРШАВІ

(грудень 1919 р. - липень 1920 р.)*

---

*Андрій РУККАС,
Михайло КОВАЛЬЧУК,*

Упродовж другої половини травня секції вдалося отримати від польського військового командування для української армії близько 15 000 комплектів одягу¹. У той час це було фактично єдине джерело надходження до Армії УНР матеріального забезпечення.

Основним напрямом роботи військової секції залишалось, як і раніше, формування у таборах для полонених українських частин. У Брест-Литовському після від'їзду 6-ої Стрілецької дивізії на фронт формувалися лише запасні частини. Головну увагу генерал В. Зелінський звернув на Ланцут. За його задумом, тут мав бути створений організаційний центр по роботі з полоненими-українцями, прибулими із різних іноземних армій. З цією метою збірний пункт у Ланцуті 10 травня було розгорнуто в Українську збірну станицю, що її очолив підполковник В. Абаза². Серед її співробітників були сотники С. Таран, Олійник, Легін, поручник Ковальчук та інш. Діяльність станиці зосереджувалась переважно в царині національно-виховної роботи з полоненими, котрих переводили сюди з інших таборів. Керівництво освітньою справою здійснював сотник І. Гончаренко. З Ланцута колишні полонені та інтерновані направлялись як поповнення до Дієвої армії УНР. Робота проводилась доволі інтенсивно, так що вже на 15 травня на фронт було відправлено 92 старшин і 275 козаків³.

Усередині травня 1920 р. заходами військової секції було розпочато перетранспортування до польських таборів полонених-українців з Німеччини. Німецький уряд дав дозвіл на перевезення 10 000 чоловік — вихідців із Північної України. Прибулих мали розмішувати у Брест-Литовському⁴. Для зустрічі, реєстрації та надання їм необхідної допомоги генерал В. Зелінський запропонував утворити у Кракові "Філію Військово-санітарної місії для допомоги полоненим в Середній та Центральній Європі"⁵. Її фінансування передбачалося проводити за рахунок військового фонду Міністерства закордонних справ УНР. У справах транспортування полонених по території Польщі Філія була відповідальна перед начальником Військової секції у Варшаві, а в загальних питаннях, пов'язаних із репатріацією, вона безпосередньо підлягала Централі Української Військово-санітарної місії у Відні⁶. 8 червня Головний Отаман затвердив штати нової установи⁷. Водночас з'ясувалась можливість перевезення до Польщі ще 2500 полонених-українців з країн Прибалтики, але брак коштів загальмував цю справу. Крім того, в силу різноманітних причин затягувалося також перевезення до України й організованої в чехословацьких таборах української бригади полковника А. Вариводи, яке генерал В. Зелінський також намагався прискорити⁸.

---

* Початок див. №5 за 2003 р.

У польських таборах перебували також інтерновані офіцери та солдати білогвардійської "Російської окремої добровольчої армії" генерала Н. Бредова, яка у березні 1920 р. вийшла до польського кордону, рятуючись від більшовицьких військ. Інтерновані білогвардійці розміщувались в Домб'є, Стжалково, Пикуличах⁹. Оскільки серед них була певна кількість українців, 14—19 травня ці табори з дозволу польської влади відвідали співробітники військової секції: сотник Гудима, поручник Горьківський, лікар Е. Мерковський. Вони мали здійснити реєстрацію всіх бажаючих перейти на службу до української армії, котрих генерал В. Зелінський планував в подальшому перевести до Ланцута, де ними мала б опікуватись Українська збірна станиця. Про своє бажання служити в Армії УНР заявили також кримські татари, кубанські та донські козаки¹⁰. Згідно із розпорядженням Головного Отамана, татар "можна було приймати з спеціальною умовою — підлягати нашим законам", а кубанців "бажано приймати окремим відділом, виявивши їх жадання"¹¹.

Наприкінці травня військова секція порушила клопотання перед польською владою про надання колишнім старшинам та воякам УГА, які перебували в таборах, можливості вступати на службу до Армії УНР¹². Проте внаслідок небажання польської влади сприяти справі та ворожості галичан ці заходи не принесли бажаних успіхів.

Діяльність української військової секції у Варшаві мала надзвичайно важливе значення для Армії УНР. Поляки фактично заборонили проводити мобілізацію на зайнятих українськими військами теренах (винятком стали лише Могилівський і Ямпільський повіти), тож лише надходження поповнень з таборів для полонених, організоване зусиллям секції, давало змогу лавам Дієвої армії зростати. До того ж, окрім-матеріального та людського, секція відповідала і за інші види військового забезпечення. Так, наприкінці травня її організаційна референтура приступила до перекладу та публікації найкращих зразків закордонних видань з військової тематики¹³. Тож спектр діяльності військової секції був доволі широким.

Окрім суто військової, секція приділяла значну увагу і дипломатичній роботі. Йшлося насамперед про налагодження зв'язків з вищими польськими військовими і урядовими колами, а також із представниками іноземних держав, які перебували у Варшаві. Відповідні, заходи здійснювала політична референтура військової секції. Наприкінці травня 1920 р. нею було налагоджено контакт з низкою іноземних представництв. Зокрема, дружніми були відносини з японським військовим аташе у Варшаві капітаном Ямавакі, який відвідав військову секцію. Під час цього візиту він висловив свої враження від поїздки до Києва¹⁴, а також поділився з українцями інформацією про становище на Далекому Сході. Японському представнику вручили пам'ятну записку про польсько-українське порозуміння та бажання налагодження відносин між Україною та Японією¹⁵. У той же час секцією робилися спроби зав'язати стосунки з французькими дипломатами.

18 травня співробітники військової секції на чолі з генералом В. Зелінським брали участь в урочистому вітанні варшав'янами маршала Ю. Пілсудського, котрий цього дня повернувся до польської столиці з Вінниці, де мав зустріч з Головним Овшманом С. Петлюрою¹⁶. Українських старшин вітала польська громадськість. Незабаром вони взяли участь в урочистому похованні ад'ютанта маршала Ю. Пілсудського майора князя С. Радзівіла, що загинув на Україні в бою з більшовиками.

21 травня Головний Отаман надіслав голові української дипломатичної місії у Варшаві А. Лівичкому подяку за роботу очолюваної ним місії. Його найближ-

чим колегам, в тім числі й генерал-поручнику В. Зелінському, С. Петлюра від імені республіки мав приємність "висловити... найщирішу подяку за всю Вашу працю за весь минувший час, а разом з тим і висловити мою певність, що Ви і надалі будете брати діяльну участь в відповідальній державній праці"¹⁷.

Дипломатичні успіхи місії А. Лівіцького та очолюваної генералом В. Зелінським військової секції справді були значними. Свідченням цього стало подальше розширення контактів у Варшаві. Так, 28 травня генерал В. Зелінський був запрошений на прийом до повноваженого посла Бельгії в Польщі І. де Сітру, який від імені своєї держави висловив співчутливе ставлення до боротьби України за національну незалежність. Він заявив про готовність бельгійських консорціумів взятися за озброєння української армії, висловився за необхідність обміну між обома країнами військовими місіями ("при чому, візи Українській місії можуть бути дані кожної хвилини")¹⁸. Бельгійський посол також пообіцяв взяти на себе забезпечення зв'язку між українською та англійськими місіями у Варшаві. 29 травня генерал В. Зелінський мав аудієнцію у Бельведерському палаці, де його приймав начальник Польської держави маршал Ю. Пілсудський¹⁹.

Таким чином, військова секція розгорнула доволі активну діяльність у всіх напрямках своєї роботи. Втім швидко виявилось, що для успішного продовження справи секція потребує збільшення кількості своїх штатних працівників. Ще 15 травня генерал В. Зелінський скаржився військовому міністру на нестачу людей у своєму відомстві²⁰. Не випадково наприкінці травня з'явився проект реорганізації секції у військовий аташат УНР у Варшаві, з обов'язковим розширенням штату²¹. Проте проект відклали, і справа ще тривалий час не зрушила з місця.

До різноманітних справ додавалися й суто організаційні. 7 червня 1920 р. генерал В. Зелінський наказав комендантові секції хорунжому К. Булгакову провести реєстрацію всіх українських старшин, що перебували у Варшаві. Ті, хто не мав на це права, мали бути відправлені до України або ж до Ланцута. Причиною цього стала не завжди коректна поведінка українських старшин у польській столиці. "Нагадую, що кожний український старшина за кордоном мусить пам'ятати завжди, що по ньому судять про весь старшинський склад нашої армії, що його балачкам і особистому поведженню надається велика вага", — зазначав генерал В. Зелінський в одному із своїх наказів²².

Загрозливе становище на фронті на початку літа 1920 р. змусило військову секцію на тривалий час зосередитись переважно на підготовці у таборах поповнень для Армії УНР. Польсько-українські війська розпочали під тиском ворога відступ, поляки зволікали з дозволом на мобілізацію до української армії, тож армія поповнювалася лише ланцутськими надходженнями.

На початку червня праця Української збірної станиці в Ланцуті виявилася паралізованою внаслідок конфлікту серед її працівників. Зв'язковий старшина при польському комендантові станиці підполковник Сулятицький самовільно оголосив себе "комендантом українських військ в Ланцуті". Без будь-якого контакту з генералом В. Зелінським він розформував перевірконо-організаційну комісію сотника Зеленіна та усунув з посад низку старшин. Організований підполковником Сулятицьким інформаційний відділ "настільки невміло провадив свою працю, що стероризував старшин і викликав загальне обурення всієї станиці"²³. З ініціативи підполковника Сулятицького польський комендант 3 червня 1920 р. усунув підполковника В. Абазу з посади начальника Збірної станиці. Ситуація в станиці загрожувала зривом її роботи, коли втрутився генерал В. Зелінський. Проведене за його дорученням в середині червня слідство виявило неправомірність дій підполковника Сулятицького, якого було відкликано, а

всіх усунутих ним старшин відновлено на посадах. До виконання своїх обов'язків повернувся підполковник В. Абаза, і станиця відновила свою звичайну працю²⁴. Проте без кадрових змін не обійшлося — незабаром начальником Української збірної станиці у Ланцуті був призначений сотник І. Гончаренко, якого порівняно швидко вдалося досягти високої ефективності в роботі станиці.

До Ланцута, як і раніше, спрямовувалися полонені-українці з усіх інших польських таборів. На початку червня 1920 р. сюди почали надходити з Стжалкова і Домб'є групи українців — колишніх білогвардійців²⁵. Для перевірки офіцерів на предмет їх вступу до Армії УНР 21 червня тут буза створена спеціальна комісія на чолі з підполковником Пиленком²⁶. Розпочата військовою секцією вербувальна кампанія подекуди принесла українцям значні успіхи. Проте, за їх власними підрахунками, станом на 18 червня близько 4500 вояків-українців (в тому числі 1000 старшин) у таборах Стжалково, Домб'є. Пикуличі продовжували залишатись поза впливами Секції²⁷. Втім робота у цьому напрямі не припинялась. 29 червня створено "Український відділ" в Пикуличах, який очолив полковник Людоговський, а через три дні такий же відділ постав і у Домб'є, де ним керував підполковник Кितिця. Начальники відділів мали виділити всіх осіб, які зголосилися до служби в українській армії, й порозумівшись з комендантом табору, перевести їх по можливості до окремих бараків. У внутрішньому житті відділів запроваджувався військовий порядок і дисципліна, згідно з усіма діючими нормами та статутами Армії УНР. Перш за все вояки мали зняти з себе знаки розрізнення "Окремої російської добровольчої армії" генерала Н. Бредова і нашити українські відзнаки. З метою "перевірки гідності [...] осіб, котрі висловили бажання служити на користь свого народу", в Українських відділах створювалися спеціальні "переборочні" комісії. У пикулицькому таборі її очолював сотник С. Таран (члени: поручики Мельників, Маркус, хорунжі Сочава, Ігнатів), у Домб'є нею керував сотник Гриневич (члени: сотники Науменко, Полянський, хорунжі Шерокий, Щукін). Комісії регулярно звітували про свою роботу перед Військовою секцією, подаючи до її відомо та затвердження списки вояків, яких було прийнято до української армії, а також тих, кому з різних причин було в цьому відмовлено²⁸. Загалом проведена у таборах вербувальна кампанія була успішною і дозволила збільшити кількість тих, хто вже незабаром приєднався до лав української армії на фронті.

У віданні Військової секції залишалась передача від польської сторони українській армії зброї, боєприпасів, обмундирування та іншого військового майна, а також безпосереднє матеріальне забезпечення 6-ої Стрілецької дивізії. У червні 1920 р. генерал В. Зелінський, звертаючись до польського командування, просив надати 11 тис. трофейних (здобутих у більшовиків) рушниць, 10 танків та 10 млн. набоїв²⁹. До 5 липня поляки в принципі виконали поставлену вимогу (окрім танків), передавши замовлену кількість рушниць, а також 190 кулеметів, 36 гармат, 600 шабель та 250 пік³⁰. Проте питання забезпечення українських частин боєприпасами стояло значно гостріше, адже Військо Польське не диспонувало достатніми запасами набоїв та снарядів під російську зброю, а захоплені трофеї виявилися меншими, ніж сподівалось. Станом на 5 червня для задоволення "в головних рисах" потреб фронтowych частин Армії УНР необхідно було 8,5 млн. рушничних (калібру 7,62 мм), 1,5 млн. кулеметних (калібру 7,7 мм) та 212 тис. пістолетних (калібру 9 мм) набоїв, 20,5 тис. артилерійських снарядів. А для шести запасних бригад треба було магі додатково 2,4 млн. рушничних, 180 тис. кулеметних, 110 тис. пістолетних набоїв та 10,5 тис. снарядів³¹. Але польська сторона мало що могла зробити в цій ситуації. Так, упродовж червня місяця війська генерала М. Омеляновича-Павленка одержали від військового

міністерства Речі Посполитої лише 119,4 тис. рушничних набоїв та 2600 снарядів³². Мало чим могла допомогти й 6-та польська армія, запаси "російських" боєприпасів якої були майже вичерпані й дорівнювали тоді приблизно 100 тис. набоїв³³. Одним із основних шляхів виходу зі скрутного становища мала стати закупівля потрібних боєприпасів у Румунії. З цією метою у Бухаресті військовий аташе при дипломатичній місії УНР генерал С. Дельвіг розпочав відповідні переговори, на яких мова йшла про можливість придбати 30 млн. набоїв в обмін на поставки українського цукру³⁴. Зі свого боку генерал В. Зелінський звернувся 15 червня за підтримкою до польського Головного командування, і вже 27 числа українці одержали від румунів перші 5 млн. набоїв. Невдовзі стали надходити й наступні партії³⁵. Завдяки вжитим заходам Дієва Армія генерала М. Омеляновича-Павленка на середину липня 1920 р. вже мала досить "рушничних набоїв"³⁶.

Непогано виглядала справа з постачанням обмундирування. Так, упродовж травня Щ- першої половини червня 1920 р. за посередництва Секції польська сторона передала 15 тис. комплектів козачого та 130 комплектів старшинського одягу (шинелі, френчі, штани), 5,5 тис. кашкетів, близько 9,5 тис. пар черевиків, понад 16 тис. комплектів нижньої білизни³⁷. В той же час, станом на 12 червня, "харчова" чисельність Армії УНР становила 2814 старшин, 16 925 козаків³⁸. Таким чином, на початку лата 1920 р. мінімальні потреби українських військ в одязі були назагал забезпечені, хоча все ще бракувало кашкетів та взуття, надзвичайно мало було старшинського обмундирування. В подальшому до кінця червня від поляків поступило ще 600 комплектів старшинського одягу, 10 тис. козачих шинелей, по 14 тис. френчів та штанів, приблизно 6,9 тис. кашкетів, 3 тис. пар черевиків, 4,6 тис. комплектів нижньої білизни, 133,2 тис. гудзиків³⁹. За травень-червень на закупівлю, заготовку та перевезення майна Військова секція витратила 1,67 млн. польських марок, що становило майже 34% всіх її видатків упродовж двох місяців⁴⁰.

Більшу частину отриманого від поляків майна відправляли на фронт, військам групи генерала М. Омеляновича-Павленка та частинам 3-ої Залізної дивізії полковника О. Удовиченка. Водночас 300 повних-комплектів козачої та 600 комплектів старшинської уніформи одержали вояки особистого конвою Головного Отамана. Крім того, 130 комплектів старшинського та 290 комплектів козачого обмундирування видали співробітникам Військового міністерства, понад 4,5 тис. комплектів передали до запасних бригад, 150 комплектів — до Юнацької школи⁴¹. Щоправда, одяг не завжди був доброї якості, часто поношений, оскільки в цей час польська армія сама відчувала істотний брак нової уніформи.

Незважаючи на всі заходи Військової секції, фронтові частини Дієвої Армії УНР були забезпечені нерівномірно — деякі були одягнені непогано й навіть вже мали свої власні запаси, в той час як в інших вояки були майже голі та босі. Основна причина крилася у децентралізованій системі постачання, коли майно надсилося не тільки до Головної управи постачання Військового міністерства, що відала всіма справами речового забезпечення, а й прямо до військових частин на вимогу їх представників, котрі прибували до Варшави. На початковому етапі, коли діяльність вищих органів військового управління була паралізована, а Секція опікувалася в основному 6-ою Січовою дивізією, така система себе виправдовувала. Однак у подальшому, в зв'язку із чисельним зростанням української армії та налагодженням роботи міністерства, вона ставала занадто обтяжливою. Тривалий час таке становище мало турбувало військового керівництва УНР, хоча начальник Секції ще на початку травня вимагав від міністра полковника В. Сальського та Головного Отамана заборонити окремим частинам надсилати за одягом різного роду комерсантів⁴². Лише 20 липня, тобто майже через два

з половиною місяці по тому, до генерала В. Зелінського звернувся начальник Головної управи постачання, який попросив, аби "в майбутньому часі всі запаси військового одягу та інших речей надсилати безпосередньо в адресу Головної управи, котра, утворивши бази для цього майна, розподілятиме його між частинами та установами, згідно встановленого плану"⁴³. Далі він вказував, що "практика безпосереднього надсилання амуніції до Дієвої Армії не давала можливості" його установі провадити належну звітність "отриманого від польської влади майна і його розподілення [...], а без цього Управа, як орган постачання, не може правдиво функціонувати"⁴⁴.

Продовжуючи задовольняти вимоги фронту. Військова секція зосереджувала зусилля й на створенні резервів обмундирування, необхідних для подальшої розбудови Армії УНР, тим більше, що вже незабаром з Німеччини мали б прибути перші 10 тис. колишніх полонених-українців. Проте розвиток подій на фронті вніс певні корективи, адже в умовах загального відступу польська сторона вимушена була постійно скорочувати видачу українській армії зброї та військового майна. Так, упродовж липня Секція одержала від поляків лише 3,6 тис. комплектів одягу, 150 пар взуття, 3 тис. комплектів нижньої білизни, 4 тис. кашкетів. Переважну частину цього майна відправили до Української збірної станції у Ланцуті, решта надійшла в розпорядження центральних установ: ставки Головного Отамана та Головного інтендантського управління Генерального штабу⁴⁵. Тож постачання фронтових та запасних частин Армії УНР фактично припинилося. Але навіть за таких скрутних умов генерал В. Зелінський не залишав думки про проведення Секцією або через її посередництво військових закупівель за кордоном, однак для цього він не мав відповідних повноважень та організаційних можливостей. Потреба реорганізації установи ставала дедалі очевиднішою. Крім того, у Військовій секції існувало ненормальне становище з окладами, заробітна платня її працівників була майже вдвічі меншою, ніж у співробітників Української дипломатичної місії⁴⁶. Між тим Секції вдалося через бельгійського посла у Варшаві І. де Стріу посприяти встановленню українсько-бельгійських відносин. До Брюсселю виїхала українська військова місія на чолі з генералом О. Осецьким. Не припинялися контакти і з японським військовим представництвом. На початку липня 1920 р. генерал В. Зелінський надіслав японському військовому аташе капітану Ямавакі листа, в якому висловив надію на налагодження українсько-японської співпраці. У відповідь капітан Ямавакі, пообіцявши надіслати цього листа до свого уряду, 7 липня написав генералу В. Зелінському, що він "від усього серця бажає, аби сучасне, не особливо приємне становище в Україні якомога швидше скінчилось і щоб народні прагнення українців успішно здійснились"⁴⁷.

В середині липня генералу В. Зелінському вдалося домогтися в українського керівництва згоди на реорганізацію Військової секції, внаслідок якої було прийнято рішення про розгортання її в Українську військову місію у Варшаві. Цьому кроку передувала довготривала боротьба, адже паралельно висуvalися й контрпроекти про ліквідацію Секції. 17 травня 1920 р. перший генерал-квартирмейстер Головного управління Генерального штабу полковник Є. Мешківський направив начальнику Генштабу генералу В. Сінклеру свій доклад, наголошуючи на тому, що в той момент в Польщі одночасно перебували військовий радник при Дипломатичній місії генерал М. Юнаків, Військова секція генерала В. Зелінського та військовий представник УНР при Головному командуванні Війська Польського полковник М. Капустянський. Полковник Є. Мешківський пропонував негайно ліквідувати посаду військового радника та Військову секцію, замінивши їх чисельно невеликим військовим аташатом (три працівники), акре-

дитованим при Дипломатичній місії у Варшаві. Водночас при Головному командуванні Війська Польського треба було б утворити спеціальне представництво, що відповідало б за зв'язок з Головною командою Армії УНР⁴⁸. Даний проект був підтриманий начальником Генштабу генералом В. Сінклером, який 25 травня представив на розгляд Вищої Військової Ради свій власний доклад про утворення при Головному Командуванні Війська Польського української тимчасової місії. Проте 2 липня цей проект був відхилений⁴⁹, а ще через два тижні замість ліквідації Секції сталися інші зміни. 15 липня 1920 р. наказом Головної команди Армії УНР вона перетворювалася на Військову місію, сфера діяльності якої значно розширювалася, їй тепер надавалось право проведення закупівельних операцій за кордоном, збільшувалися повноваження па переговорах з представниками іноземних держав. Водночас позитивно було вирішене питання про розширення штатів та подвійне підвищення посадових окладів⁵⁰.

Реорганізація Секції й створення на її основі Військової місії стало логічним продовженням діяльності цієї установи, вже на якісно новому рівні. Співробітники й надалі продовжували викопувати свої обов'язки, зросли лише обсяг та складність їх завдань. Втім, тепер вони вже мали необхідні для праці правові та матеріальні умови.

Тож упродовж семи місяців очолюваній спершу генералом М. Юнаківим, а потім енергійним генералом В. Зелінським Військовій секції вдалося досягти значних результатів. Вона взяла під свою опіку багатотисячні маси українських військовополонених у польських таборих і значною мірою сприяла формуванню з них регулярних військових частин. За порівняно короткий час було докладено максимум зусиль для організації з полонених 6-ої Стрільцької дивізії, створено збірний пункт, а незабаром і збірну станицю у Ланцуті, розпочато перевезення українців-полонених з Німеччини. В умовах відсутності мобілізаційних заходів Секція організувала надходження до Армії УНР на фронт значних людських поповнень з таборів для полонених. Завдяки зусиллям секції налагоджено матеріальне постачання української армії всім необхідним. Значення цих заходів стає зрозумілим, коли ми врахуємо, що на той час це було єдине джерело надходження до Армії УНР людських та матеріальних поповнень. Співробітниками Секції чимало зроблено в галузі дипломатичної роботи. Налагоджені ними контакти дали можливість познайомити представників Польщі, Бельгії, Японії та інших іноземних держав з ідеями та програмою українського національно-визвольного руху, розширити коло симпатиків України за кордоном, а подекуди й розпочати з ними співпрацю. Діяльність Військової секції при Українській дипломатичній місії у Варшаві у першій половині 1920 р. стала надзвичайно вагомим внеском в налагодження українсько-польського військового співробітництва та в процес розбудови тогочасних військово-дипломатичних структур УНР.

¹ ЦДАВО України, ф. 1075, оп.2, спр. 271, арк.12, 26.

² Карпунс З., Срібняк І. Вказ. праця. – С.87.

³ ЦДАВО України, ф. 1075, оп.2, спр. 271, арк.15.

⁴ ЦДАВО України, ф. 1075, оп.2, спр. 271, арк.15, 27(зв.).

⁵ ЦДАВО України, ф. 1078, оп.2, спр. 119, арк.7.

⁶ ЦДАВО України, ф. 1078, оп.2, спр. 119, арк. 9.

⁷ ЦДАВО України, ф.1078, оп.2, спр.119, арк. 21.

⁸ ЦДАВО України, ф. 1075, оп.2, спр.271, арк. 16, 16(зв.), 27; Коновалець Є. Вказана праця. — С.338-339.

- ⁹ Симонова Т. Поле белых крестов: Русские военнопленные в польском плену. // Родина. — 2001. — №4. — С.52.
- ¹⁰ ЦДАВО України, ф.1075, оп.2, спр.271, арк.27(зв.).
- ¹¹ Відповідь начальника ГУГШ УНР генерала Сінклера від 10 червня 1920 р., Ч.22 начальнику Секції по Військових справах при Українській дипломатичній місії в Речі Посполитій Польській генералу Зелінському на його рапорт від 29 травня 1920 р., Ч.1282. Archiwum IJP, Zespól «Ukrainska Misja Wojskowa w Polsce», TeKa 2/2.
- ¹² Українська революція: документи 1919-1921... — С.143.
- ¹³ ЦДАВО України, ф. 1075, оп.2, спр.271, арк.27.
- ¹⁴ Капітан Ямавакі був присутнім на параді польських та українських військ у визволеному Києві 9 травня 1920 р. Присутність на параді іноземних представників дала підстави для чуток серед мешканців міста про те, що Антанта оголосила війну більшовикам. Див.: *Прушинський М.* Вказана праця. — С. 116-117.
- ¹⁵ ЦДАВО України, ф.1075, оп.2. спр.271, арк.27 (зв.).
- ¹⁶ ЦДАВО України, ф.1075, оп.2_спр.271, арк.28 (зв.); *Прушинський М.* Вказана праця. - С.118.
- ¹⁷ *Петлюра С.* Вказана праця. — С.209.
- ¹⁸ ЦДАВО України, ф.1075. оп.2. спр.271, арк.28 (зв.).
- ¹⁹ ЦДАВО України, ф.1075, оп.2. спр.271, арк.28 (зв.).
- ²⁰ ЦДАВО України, ф.1075, оп.2, спр.271, арк.15 (зв.).
- ²¹ Українська революція: документи 1919-1921... — С.143.
- ²² ЦДАВО України, ф.2191, оп.1. спр.1, арк.21.
- ²³ ЦДАВО України, ф.Ю75. оп.1. спр.63, арк.6.
- ²⁴ ЦДАВО України, ф.1075, оп.1. спр.63, арк.6.
- ²⁵ Українська революція: документи 1919-1921 ... — С.147.
- ²⁶ ЦДАВО України, ф.1075, оп.1. спр.63, арк.13 (зв.).
- ²⁷ *Коланчук О.* Вказ. праця. — С-117.
- ²⁸ Наказ Інспектора всіх формувань в Польщі від 14 липня 1920 р., Ч.22. Archiwum IJP, Zespól «Ukrainska Misja Wojskowa w Polsce», TeKa 3/1.
- ²⁹ Українська революція: документи 1919—1921... — С.147: ЦДАВО України, ф.1075, оп.2, спр.271. арк.29.
- ³⁰ *Legiec J.* Armia Ukrainickiej Republiki Ludowej w wojnie polsko-ukrainko-bolszewickiej w 1920 r. – Torun, 2002. – S.101.
- ³¹ ЦДАВО України, ф.1075, оп.2. спр.282, арк.57, 58.
- ³² ЦДАВО України, ф.1075, оп.2. спр.375, арк.81, 82.
- ³³ *Legiec J.* Armia Ukrainickiej Republiki Ludowej w wojnie polsko-ukrainko-bolszewickiej w 1920 r. – Torun, 2002. – S.100.
- ³⁴ ЦДАВО України, ф.1075, оп.2. спр.271, арк.29.
- ³⁵ *Legiec J.* Armia Ukrainickiej Republiki Ludowej w wojnie polsko-ukrainko-bolszewickiej w 1920 r. – Torun, 2002. – S.100-101.
- ³⁶ Українсько-московська війна 1920 року в документах. — Варшава, 1933. — Ч.1: Оперативні документи штабу Армії УНР. — С.78.
- ³⁷ ЦДАВО України, ф.1075, оп.2, спр.375, арк.32 (зв.), 48, 57, 76; Там само, спр.284, арк.27; Там само, спр.271, арк.12. 26; Там само, спр.282, арк.85.
- ³⁸ Українсько-московська війна 1920 року в документах. — Варшава, 1933. — Ч.1: Оперативні документи штабу Армії УНР. — С.36.
- ³⁹ ЦДАВО України, ф.1075, оп.2, спр.375, арк.32 (зв.), 48, 57, 76; Там само, спр.284, арк.27; Там само, спр.271, арк.12. 26.
- ⁴⁰ "Відомість кількості витрачених Українською Військовою Ліквідаційною Комісією грошей за час з грудня 1919 р. по 1 березня 1921 р". Додаток до рапорту генерала В. Зелінського військовому міністру та голові Військової секції Ради Республіки від 20 березня 1921 р., Ч.1531. . Archiwum IJP, Zespól «Ukrainska Misja Wojskowa w Polsce», TeKa 3/2.
- ⁴¹ Там само.
- ⁴² ЦДАВО України, ф.1075, оп.2. спр.271, арк.10(зв.).

⁴³ ЦДАВО України, ф.1075, оп.2, спр.375, арк.71.

⁴⁴ Там само.

⁴⁵ ЦДАВО України, ф.1075, оп.2, спр.385, арк.27.

⁴⁶ ЦДАВО України, ф.1075, оп.2, спр.447, арк.91 (зв.).

⁴⁷ Українська революція: документи 1919-1921... — С.150.

⁴⁸ ЦДАВО України, ф.1078, оп.2, спр.119, арк.39.

⁴⁹ Резолюція голови Вищої Військової Ради генерала М. Коваль-Мезвецького на проект утворення в Польщі військового аташату та тимчасової місії при Головному Командуванні Війська Польського була наступною: "Знімається з розгляду як інституцію вже скасовану: повернута до Генерального штабу". Див.: ЦДАВО України, ф. 1078, оп.2, спр. 119, прк.39.

⁵⁰ В справі підвищення окладів генерал В. Зелінський звернувся 14 липня з доповіддю до Головного Отамана, який, погодившись з її змістом, вже через два дні віддав відповідні розпорядження. Див.: ЦДАВО України, ф.1075, оп.2, слр.477, арк.91 (зв.).